

Ege Coğrafya Dergisi, 8 (1995), 225-236, İzmir
Aegean Geographical Journal, 8 (1995), 225-236, İzmir—TÜRKİYE

YARARLANMA BAKIMINDAN TÜRKİYE TOPRAKLARININ BÖLÜNÜŞÜ VE ZAMANLA GÖSTERDİĞİ DEĞİŞMELER*

Gözde EMEKLİ

ABSTRACT

The Distribution of Turkish Land as for The Usage and The Change Occured by Time

The distribution of land usage in Turkey has been significantly changed in time. In this study, Turkish land has been divided into five groups: namely agricultural areas, lands for fallow, forests, pastures, non-agricultural areas.

The objective of this study is to examine the change in distribution of land usage in 1950, 1970 and 1990 respectively. Rational differences between agricultural areas and forests have been affected by several factors: Rapid increase of population, the great flux to big towns, new inputs for agricultures like new technologies, chemical aids, improved fertilizers and advances in transportation and marketing.

The changes in distribution since 1950 could be summerized as compared pairs of the above mantioned groups. On the one hand, pastures have been converted to agricultural areas and lands left for fallow have been tried to be used for agriculture. The main purpose behind these efforts was to increase totally the cultivable area, unfortunately the satishfactory result in quantity and quality has not been able to reach the desired level, which brought some problems into consideration: Misuse of land, which has damaged the natural stability, increased erosion and decreased the fine quality and quantity in agricultural products, and consequently gave way to the flux from rural areas to urban metropolis.

* Bu çalışma, 20-24 Kasım 1991 tarihleri arasında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve E.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nün işbirliği ile düzenlenen "Coğrafya Meslek Haftası"nda bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Türkiye kapladığı alan itibarıyla büyük bir ülkedir. Ülkemiz 779.452 km² yüzölçümüne sahip olup (izdüşüm alan) yüzey şekilleri ve iklim koşulları bakımından çeşitlilik gösterir. Yüzey şekilleri ve iklim çeşitliliği bir yandan yetiştirilen ürün çeşitliliğine yol açmış bir yandan da toprakların kullanım bakımından farklılaşmasına neden olmuştur. Daha açık bir anlatımla, Türkiye'nin fiziki coğrafya özellikleri beşeri coğrafyasını ve ekonomik hayatı büyük ölçüde etkilemektedir. Nitekim, bu durum Türkiye topraklarının yararlanma bakımından bölünüşünde kendini göstermektedir. Engebeli bir topografyaya sahip, ortalama yükseltisi 1132 m olan ülkemizin, Avrupa Kıtası'nın 330 m yükseltiyeye sahip olduğu gözönüne alınır, oldukça yüksek bir ülke olduğu dikkati çekmektedir. Arazinin yüksek ve engebeli olması yararlanılan alanları; ovalar, platolar, aşınım yüzeyleri ve vadi tabanı şeklinde sınırlandırmaktadır. Ülkemizin üç yanının denizlerle çevrili olması, kıyılara paralel ya da dik dağ sıralarının yer alması veya denize yakınlık-uzaklık gibi coğrafi faktörlerin etkisiyle iklim koşullarında önemli farklılıklar meydana gelmekte sosyo-ekonomik faaliyetler çeşitlenmektedir. Özellikle relief ve iklim koşullarının yakın mesafeler arasında değişiklik göstermesi ekonomik hayatı büyük ölçüde etkilemektedir. Bir başka anlatımla, ülkenin konumu, yüzeyşekilleri ve iklimi tarımsal yaşam üzerinde etkin bir rol oynamaktadır.

Yüzeyşekilleri ve iklim koşulları birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'de çok çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirildiği görülür. Gerçekten Türkiye'de yetiştirilen ya da yetiştirilme olanağı bulunan bitkiler çoktur. Farklı yüzeyşekilleri ve iklime sahip ülkemizde bazı önlemler alınarak tarımsal ürün çeşitleri zenginleştirilebilir. Birbirine yakın bölgelerde tarımsal faaliyetin farklı zamanlarda yapılmasına neden olan iklim ve relief iktisadi hayat üzerinde önemli rol oynar.

Son yıllarda nüfusun hızla artması, sanayileşme ve kentleşme sürecinin süratle yayılması, gelişen ve değişen teknolojik olanakların, gübre ilaç gibi modern girdilerin tarımda kullanılması, ulaşım ve ticaret imkanlarının artması Türkiye topraklarının yararlanma bakımından bölünüşünde bazı değişmelere neden olmuştur. Nitekim cumhuriyetin ilk yıllarında 13.6 milyon olan nüfusumuzun %90'a yakın bir bölümü kırsal kesimde yaşıyor ve tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlıyordu. Buna karşılık, 1990 yılında nüfusumuz 56 milyonu aşmış, kırsal kesimde yaşayan nüfus ise %40'a düşmüştür. Tüm bu değişikliklere paralel olarak Türkiye topraklarının yararlanma bakımından bölünüşü değişmiş ve hızla artan nüfusu beslemek, sanayiye hammadde aktarımını sağlamak için tarımsal alanları genişletme ve birim alandan daha fazla ürün alma çabaları yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle; nüfus artışı, tarımsal üretim ve yerleşme şekli ile ekolojik etkinlikler arasında meydana gelen değişmeler, yararlanılan toprakların bölünüşünü de büyük ölçüde etkilemektedir. Yurdumuzda toprakların bölünüşünü etkileyen tarımsal uğraşlar çok çeşitlidir. Topraktan alınan ürünler, beslenen hayvanlar, işletilen ormanlar bunlar arasında sayılabilir. Bu iktisadi

faaliyetler şüphesiz, birbirine bağlı ve birbirini etkileyerek devam etmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin hızla değişen sosyal yapısı da bir çok problem yaratmaktadır. Herşeyden önce hızla artan nüfusu beslemek, sanayiye hammadde sağlamak ve tarımsal faaliyetleri geliştirmek açısından Türkiye topraklarının yararlanma bakımından bölünüşünü daha ayrıntılı bir şekilde incelemek gerekir.

Yararlanma Bakımından Türkiye Topraklarının Bölünüşü

Bilindiği gibi topraklar yararlanma bakımından; ekili-dikili alanlar, nadasa bırakılan topraklar, çayır-mer'alar, ormanlar ve ürün getirmeyen alanlar olmak üzere beş kategoriye ayrılmaktadır. Türkiye topraklarının tarımsal kullanıma uygunluğu bakımından diğer bir ayırım ise 1954 yılında yapılmıştır: Alüvyal topraklar, az eğimli diğer topraklar ve sarp çok eğimli topraklar. Bunun yanısıra arazi kullanma kabiliyetine göre de bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmada; 1. sınıftan başlamak üzere 8 sınıf belirlenmiş ve genel olarak, 1., 2., 3., sınıf araziler tarımsal faaliyetlere uygun, 4. sınıf araziler ise bitki için son sınır 5., 6., 7., 8., sınıf araziler de devamlı işlemeli tanıma uygun olmayan bitki örtüsüyle kaplanması gereken araziler olarak değerlendirilmiştir.

Ekili-dikili alanlar

Bu çalışmada, Türkiye'de 1927 yılından beri yapılan istatistiki çalışmaların sonuçlarından yararlanarak ülkemiz topraklarının yararlanma bakımından bölünüşü ve zamanla gösterdiği değişimler incelenmeye çalışılmıştır. Türkiye topraklarının yararlanma bakımından bölünüşünde ekili-dikili alanların önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Bu alanlar yıllar itibarıyla belirgin artışlar göstermektedir.

YILLAR	EKİLİ-DİKİLİ ALANLAR	NADAS ALANLARI	ÇAYIR VE MERALAR	ORMANLAR	ÜRÜN GETİRMEYEN ALANLAR
1950	12.7+1.8	6.0	48.7	13.4	17.3
1970	20.0+3.9	11.2	33.6	23.5	7.8
1990	24.3+4.6	6.7	28.0	26.0	10.4

Çizelge:1. Yararlanma bakımından Türkiye topraklarının bölünüşü (%)

Özellikle nüfusun hızla artması, ekili-dikili alanların genişlemesinde en etkin faktör olarak belirtilmektedir. Bunun yanısıra gelişen teknolojilerin tarımda kullanılması, ulaşım ve pazar olanaklarının artması, gübre, ilaç, tohum gibi modern girdilerin kullanılmaya başlaması tarımsal alanların genişlemesinde önemli rol oynamıştır. Ancak, nüfusun ekili-dikili alanlar üzerindeki yoğun baskısı nedeniyle bu alanlar ile nüfus arasında sıkı bir ilişkinin olduğu gözardı edilmemelidir. 1940'lı yıllarda ekili alanlar

%12.3'lük bir orana sahip iken 1950'de ancak 12,7'ye yükselbilmiştir. Çünkü bu yıllarda II. Dünya Savaşı nedeniyle savunma amacına yönelik olarak erkeklerin askere alınması ve bazı hastalıklar ile mücadelenin tam anlamıyla gerçekleşmemesi nüfusumuzun artmasına engel olmuştur. Fakat 1950'lerden sonra nüfusumuz daha hızlı artmış ve Marshall yardımıyla traktörün tarımsal alanlara girmesi ile ekili-dikili alanlarda belirgin artışlar gözlenmeye başlamıştır. 1950 yılında Türkiye topraklarının %12,7'si ekili; %1,8'i dikili alan olarak kullanılırken, 1970'de ekili alanlar %20'ye, dikili alanlar ise %3.9'a 1990'da ekili alanlar %24.3'e, dikili alanlar da %4.6'ya ulaşmıştır. Ekili ve dikili alanlar toplam olarak değerlendirildiğinde günümüzde, %28.9'a ulaştığı görülür (Çizelge:1., Şekil:1).1950'lerde 20 milyon olan nüfusumuz bugün (1990) 56 milyonu aşmıştır. Nitekim; artan nüfusun beslenme ihtiyacının karşılanması tarımsal ihracatın artması ve sera tarımının yaygınlaşması nedeniyle tarımsal araziler hızla artmaya başlamıştır. Bu artış aynı zamanda diğer kullanımları da etkilemiş ve arazi kullanımlarında bir takım dönüşümler başlamıştır. Sözelimi, ormanlar ve çayır-mer'alar tahrip edilerek tarıma açılırken, özellikle büyük şehirlerde ve kıyı kesimindeki tarımsal araziler de imara açılmıştır.

Bugün, tarımsal ürünleri artırma girişimleri; yeni tarım alanları açmak ve tarımsal alandan alınan verimi arttırmak olmak üzere iki yönde devam etmektedir. Ülkemizde, genel olarak, tarımsal alanları genişletme yöntemi tercih edildiğinden çayır ve mer'alar azaltılmakta ve böylece doğal denge bozularak erozyon meydana gelmektedir. Hatta 4. ve 5. sınıf arazilerde bitki örtüsü tahrip edilerek tarımsal alana dönüştürülmüş, fakat alınan verim ve kalite oldukça düşmüştür. Son yıllarda işlenebilir toprakların sınırına gelindiğine göre, ülkemizde uygulanması gereken yöntem tarımsal alandan alınan verimi artırma yönünde olmalıdır.

Nadasa bırakılan topraklar

Ekili-dikili alanlar ile nadasa bırakılan topraklar arasında sıkı bir ilişki vardır. Son yıllarda nadasa bırakılan alanlar gittikçe azalmaktadır. 1950'lerde Türkiye topraklarının %6'sı nadasa bırakılırken, 1970'te bu oran %11.2'ye ulaşmıştır. Çünkü bu sırada çayır ve mer'alar tahrip edilerek tarıma açılmıştır. 1970'li yıllardan sonra ise sulama imkanlarının gelişmesi ve sulamalı tarımın yaygınlaşmasıyla birlikte artan nüfusun besin ihtiyacını karşılamak için nadasa bırakılan topraklar güngeçtikçe azalmış ve 1990'da bu oran %6.7'ye düşmüştür (Çizelge:1, Şekil:1). Nadas alanlarının azaltılması girişimleri öncelikle tarıma yeni alanların açılması veya sera tarımının yayılması yönünde gerçekleşmektedir. Bununla beraber, bir çok barajın devreye girmesi, özellikle GAP ile sulanan alanların artırılması düşüncesi ile tarımsal arazilerin artacağı beklenmektedir. Ayrıca, 1. ve 2. sınıf arazilerin amaç dışı

kullanılması karşısında nadasa bırakılan toprakların her yıl artan bir şekilde tarıma açılması yoluna gidilmiş ve nadas topraklarının oranı giderek azalmaya başlamıştır. Örneğin hızla kentleşme sürecine giren büyük yerleşme birimlerinin çevresinde arazilerin toplu konut veya yol yapımı gibi amaçlar ile kullanılması tarımsal arazileri tüketmektedir. Bu durum karşısında önceleri nadasa bırakılan alanlar tarımsal amaçla kullanılmaya başlanmıştır.

Çayır-mer'alar

Bitkisel ve hayvansal üretimde etkin rol oynayan çayır-mer'a kültürü tarımın çeşitli kolları arasında denge kurma niteliğini taşımaktadır. Ülkemizde 1930'lu yıllarda oldukça geniş bir alanı kaplayan çayır ve mer'alar gün geçtikçe tahrip edilip azaltılmaktadır. Sözelimi, 1935'te 443.000 km² olan çayır-mer'alar, bugün 217.800 km²'ye düşmüştür. Bu alanların yıllar itibarıyla gösterdiği değişiklikler gerçekten dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. 1950 topraklarımızın hemen hemen yarısını (%48.7) kaplayan çayır-mer'alar 1970'te %33.6'ya, 1990'da ise %28'e düşmüştür (Çizelge:1, Şekil:1). Grafiklerden de görüleceği üzere, çayır ve mer'aların azalışı tarla ve orman arazisinin artışı yönünde olmuştur. Bununla birlikte, çalılık ve baltalıkların da ormana dahil edilmesi ormanların sürekli arttığı izlenimini uyandırmaktadır. 1950-1990 yılları arasında çayır-mer'a arazileri 160.000 km² azalmıştır. Buna karşın bu alanlardan yararlanan hayvan sayısı 35 milyon baş artarken, yine bu alandan yararlanacak insan sayısı da 36 milyon artmıştır. Bir çok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de ekonomik zorluklar çayır-mer'aların bir kısmının azalmasına neden olmaktadır. Ancak bu durum karşısında gerekli teknik ve ekonomik önlemlerin alınması kaçınılmazdır. Örneğin; çayır-mer'a arazisinin azalması ile ortaya çıkan yem açığının karşılanması için, tarla tarımı içinde yem bitkilerine daha fazla ağırlık verilmesi ve tarla tarımına açılan çayır-mer'a arazilerinde erozyon kontrolü ve toprak su koruma önlemlerinin alınması gerekmektedir.

Yurdumuzdaki çayır ve mer'aların alanı diğer bazı ülkelere oranla az değildir. Örneğin Avustralya'nın %58.7'si, Amerika'nın %26'sı, Fransa'nın %25'i çayır ve mer'a olarak değerlendirilmektedir. Ancak, ülkemizde yıllardan beri aşırı otlatma nedeniyle dejenerasyona uğrayan çayır-mer'alar hayvanları besleyemeyecek duruma gelmiş verim oldukça düşmüştür. Bu nedenle diğer ülkelere oranla çayır-mer'a varlığı az olmamasına rağmen, verimin düşük olması nedeniyle hayvansal üretimdeki miktar ve kalite belirgin bir şekilde azalmaktadır. Çünkü ülkemiz hayvancılığının %70'i mer'a hayvancılığı karakterinde olduğundan, aşırı otlatma ile mer'a verimi düşmekte hayvanlar da bundan olumsuz yönde etkilenmektedir. Aşırı otlatma, tahripler ve ormanların tarımsal araziye dönüştürülmesi sonucunda doğal dengenin bozulması ile gündeme gelen erozyon, nüfus artışı ile daha da hızlanmıştır. Çünkü doğal dengeyi sağlayan bitki örtüsü her geçen gün biraz daha tahrip edilerek azaltılmaktadır.

Ormanlar

Türkiye yüzölçümünün, 1950'lerde %13.4'ünü kaplayan ormanlar oran olarak sürekli artış göstermiş, 1970'te %23.5'e 1990'da ise %26'ya ulaşmıştır. Daha önce de sözü edildiği gibi, çalılıklar baltalık ormanlar ve koruluklar ormanlara dahil edildiği için bu sonuç oldukça yanıltıcıdır. Çünkü, ormanlar yakılarak veya tarım arazisine dönüştürülerek azaltıldığı herkes tarafından bilinmektedir.

Ülkemizde; çayır-mer'alar, ormanlar, ekili-dikili alanlar, nüfus ve hayvan sayısı arasında sıkı bir ilişki vardır. Beslenme problemi ile birlikte, tarımsal alanı artırma girişimleri bu alanları sürekli baskı altında tutmaktadır. Mer'aların ve ormanların tarımsal araziye dönüştürülmesi ülke düzeyinde en çok tercih edilen bir yöntemdir. 1940 yılında 52 milyon olan hayvan sayısı bugün 90 milyona ulaşmıştır. Bu artış ile birlikte ormanların ve mer'aların tahrip edilmesi ile doğal denge bozulmuş, ülke bütününde sellenme ve toprak erozyonu gibi sorunlar maddi ve manevi kayıplara neden olmaya başlamıştır.

Ürün getirmeyen alanlar

Ülkemizde ürün getirmeyen alanlarda önemli değişimler meydana gelmiştir. 1950 yılında yurdumuzun %17.3'ünü kaplayan ürün getirmeyen alanlar, 1970'te %7.8'e düşmüştür. Çünkü bu zaman diliminde hızlı nüfus artışı ve makineleşme ile birlikte daha fazla tarımsal araziye gereksinim duyulmuştur. Ortaya çıkan ihtiyaçlar sayesinde ürün getirmeyen bazı alanların ıslahına gidilmiş (bataklık ve çorak alanların iyileştirilmesi gibi) ve bu alanlar üretime katılarak yararlanılabilen alanlar haline dönüştürülmüştür. Fakat 1970'li yıllardan itibaren kentleşme ve sanayileşme süreçlerinin hızlanması ve bu alanlardan beklenen verimin sağlanamaması nedeniyle gündeme gelen göçler 1990'da ürün getirmeyen alanların oranını %10.4'e yükseltmiştir. Özellikle aşırı kullanma ve erozyon nedeniyle bu alanlardan istenilen verim alınamamış ve böylece sözkonusu alanların terk edilmesi gündeme gelmiştir.

Türkiye Topraklarının Bölünüşünde Etkili Rol Oynayan Sosyo-ekonomik Gelişmeler

Yararlanma bakımından Türkiye topraklarının bölünüşündeki değişimleri etkileyen bir çok faktör vardır. Sosyo-ekonomik gelişmeler bunlar içinde önemli rol oynamaktadır. Bu gelişmeler aşağıda ayrı ayrı ele alınacaktır.

Arazi mülkiyet durumu

Tarım alanlarından en üst düzeyde yararlanabilmek için çağdaş tarım teknik ve yöntemlerini kullanmak kaçınılmazdır. Ancak modern yöntemlerin kolaylıkla ve en az emekle uygulanabilmesi için arazinin yeterli büyüklükte

olması gerekir. Ülkemiz tarım işletmelerinin arazi mülkiyetinden kaynaklanan dengesiz dağılımın yanısıra, üretici arazi varlığının parçalı, birbirinden uzak ve dağınık olması, küçük parsellerden oluşması, tarımsal üretimden alınan verimi düşürmekte ve modern araçların kullanılmasını güçleştirmektedir.

Tarım alanlarında mülkiyet durumuna ilişkin bilgiler oldukça azdır. Bununla birlikte ülkemizde topraksız aile sayısı giderek artmakta ve çiftçi ailelerin büyük bir çoğunluğu küçük ve orta boy işletmelerde üretim yapmaktadır. 1963'te 1-20 dekar toprağa sahip olanların oranı % 40.7 iken bu oran 1973 yılında %44.6'ya çıkmıştır. Kırsal kesimdeki hızlı nüfus artışı tarım kesiminde çalışan topraksız aile sayısını önemli ölçüde yükseltmiştir. Nitekim 1963 Tarım Sayımı sonuçlarına göre topraksız aile oranı %9.01 iken 1968 yılında %21.9'a yükselmiştir.

Ülke nüfusu içinde tarımsal nüfusun artması ve bu artan nüfusun diğer ekonomik kesimlere aynı hızla aktarılamaması ve miras uygulamalarındaki aksaklıklar tarımsal arazinin giderek küçülmesine neden olmaktadır. Böylece artan nüfusla birlikte kişi başına düşen arazi büyüklüğü ve dolayısıyla tarımsal gelir de azalmaktadır. O.E.C.D. ülkeleri arasında tarım işletmeleri giderek küçülen tek ülke Türkiye'dir. Bugüne kadar yapılan arazi toplulaştırılması çalışmalarından da beklenen başarı sağlanamamıştır.

Nüfus artışı ve kentleşme

1950'li yıllara dek durağan, daha sonra hızla artan nüfusumuz ülkenin sosyo-ekonomik yapısında değişikliklere neden olmaktadır. 1927'de 13.6 milyon olan nüfusumuz 1950'de 20.9 milyona, 1990'da ise yaklaşık 56 milyona ulaşmıştır. 1930'lu yıllarda nüfusumuzun %90'a yakın bir bölümü kırsal kesimde yaşamakta, geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktaydı. Son yıllarda ülkemizde hızlanan kentleşme ve sanayileşme süreci ile birlikte kırsal kesimde yaşayan nüfusumuz %40'a düşmüştür. Çünkü artan nüfusun arazi ihtiyacının karşılanamaması, modern araç ve gereçlerin özellikle traktörün kullanılmaya başlanması ile kırsal alanda ortaya çıkan nüfus fazlası için kırdan kente göç kaçınılmaz olmuş ve kentleşme süreci hızlanmaya başlamıştır. Öte yandan artan nüfus, kendine yetecek toprağı sağlayabilmek için çayır-mer'aları tahrip ederek tarım arazisi elde etme çabasına da girmiştir. Fakat burada belirtilmesi gereken husus, artan nüfusun besin ihtiyacının karşılanamamasının arazi darlığından kaynaklanmadığıdır. Asıl önemli sorun, topraktan faydalanmanın bir düzene bağlanamamış olması ve yanlış arazi kullanımının devam etmesidir.

Sanayi-tarım ilişkisi

Kalkınma çabasında olan ülkemiz, 1923'ten beri uyguladığı politikalarla tarıma öncelik vermiş ve Marshall yardımıyla tarımsal faaliyetler hız kazanmıştır. Ancak, kalkınma planlarıyla birlikte sanayiye öncelik verilmiş olmasına rağmen, tarımda hızlı gelişmeler olmuştur. Nitekim,

nüfusumuzun yarından fazlası halen tarım kesiminde çalışmaktadır. 1980'li yıllardan itibaren ağır imalat sanayine öncelik verilmesine karşın ülkemizde tarıma dayalı sanayi kollarının hakim olması nedeniyle sanayiye hammadde aktarımı açısından tarıma önem verilmesi gerekmektedir. Tütün, pamuk, keten, kenevir gibi endüstri bitkilerinin önemi oldukça fazladır. Ayrıca ihracatımızda tarımsal ürünlerin %30'luk bir paya sahip olduğu düşünülürse, sanayi ile birlikte tarımın ve özellikle tarımsal sanayinin ülke ekonomisinde büyük bir rol oynadığı ortaya çıkmaktadır. Ancak, planlarda öngörülen düzeyde olmasa bile, sanayinin geliştiği tarımsal üretimin arttığı, fakat çağdaş girdi kullanımının hızlı artışının verimliliğe tümüyle yansımadığını da dikkate almak gerekmektedir. Son yıllarda kredi imkanlarının artması, ulaşım ve ticaretin gelişmesi tarım ürünlerinin artmasını teşvik etmiş, dış pazara açılma ve fiyat destekleme politikaları tarım kesimini desteklemeye ve geliştirmeye yönelik önemli bir adım olmuştur.

Tarım tekniklerinin gelişmesi

Tarımsal üretimde teknolojik girdilerin uygulanması, tarım alanlarının sınırının değişmesinde etkili rol oynamaktadır. Tarımsal üretime olan gereksinimin karşılanması için, 1950'li yıllardan itibaren önce arazi genişletme çabaları başlamış ve özellikle traktör artışı ile tarımsal araziler daha yoğun işletmeye açılmıştır. Hatta bu sırada çayır-mer'aların tahrip edilmesi de hızlanmıştır.

Türkiye'ye 1950'den sonra giren traktör sayısı artmış ve Marshall planı doğrultusunda tarımsal mekanizasyonda önemli gelişmeler sağlanmıştır. 1950 yılında ülkemizde 16000 olan traktör sayısı, 1960'ta 42000'e yükselmiş ve traktörle işlenen arazi miktarı aynı yıllarda 14.5 milyon hektardan, 23.5 milyon hektara ulaşmıştır. Bunun yanısıra gübre, ilaç ve damızlık tohum gibi modern girdilerin kullanılması tarımsal üretimin sınırlarını genişletirken yeni tarımsal arazilerin de açılmasını gerekli kılmaktadır. Örneğin Türkiye'de makinalı tarıma geçiş yıllarında mer'a sınırlarının daha geniş olduğu ve daha sonra tahribin hızlandığı bilinmektedir. Tüm bu olayların paralelinde tarımsal alanlar, ormanlar ile mer'alar arasındaki doğal denge bozularak crozyon sorunu baş göstermeye başlamıştır.

Türkiye'de son yıllarda hızla yaygınlaşan sera tarımı da yeni gelişen tarım tekniklerine örnek olarak gösterilebilir. 1980'lerde kıyı bölgelerimizde daha hızlı gelişen seracılık etkinlikleri günümüzde Orta Anadolu'da da hız kazanmaya başlamıştır. Ülkemizde 300.000 dekar alanda yapılan sera tarımı, doğa koşullarından kaynaklanan ölü devreyi ortadan kaldırmak ve turfanda üreticiliği desteklemek açısından büyük bir öneme sahiptir.

Bugünkü Durum ve Sorunlar

Türkiye'de ekonomik sektörler arasında uzun süredir başta gelen tarım özellikle son yıllarda yerini sanayi ve hizmetler sektörüne bırakmaya başlamışsada faal nüfusun halen önemli bir kısmı tarım sektöründe çalışmaktadır. Son yıllarda tarım tekniklerinde modern girdilerden

yararlanılsa da Türkiye tarımının yapısında önemli değişiklikler yoktur. Ülkemizde geçim tipi tarım oldukça geniş yer tutarken, entansif ticari tarım ancak belirli yörelerde yapılmaktadır. Öte yandan, tarımsal faaliyetler doğal koşullar açısından uygun olmayan yerlerde gerçekleşmekte ve en iyi tarım alanları (özellikle kıyıda) tarım dışı kullanılışlara sahne olmaktadır.

Görüldüğü gibi Türkiye toprakları yararlanma bakımından, 1950'li yıllardan günümüze değin belirgin değişimlere sahne olmuştur. Bir yandan ekili-dikili alanlar artarken, diğer yandan çayır-mer'alar ortadan kaldırılarak tarımsal araziye dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm besin ihtiyacını karşılamaya yönelik olmakla birlikte, ülkemizde erozyon ve hayvanların yeterince beslenememesi gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Nadas alanları ile mer'alar sulamalı tarım yöntemleriyle azaltılarak, artan nüfusun besin ihtiyacı karşılanma yoluna gidilmiştir. Öte yandan ürün getirmeyen alanlar zaman zaman tarıma açılmış fakat beklenen verim alınamamıştır. Aslında ülkemizdeki tarımsal arazi miktarı az değildir, ancak, uygulanan yöntemler ve yanlış arazi kullanımı sonucunda birim alandan alınan verim düşüktür. Ülkemizde bu konuda karşılaşılan belli başlı sorunları bazı başlıklar altında özetlemek mümkündür.

-Yurdumuzdaki tarımsal araziler, genel olarak arazi kullanım yeteneğine göre değerlendirilmemekte ve tarıma açılmaması gereken alanlardaki tarımsal faaliyetler nedeniyle erozyon sorunu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

-Yanlış arazi kullanımına bir ömekte; tarım toprakları üzerinde yer alan endüstriyel tesisler ve sağlıksız yerleşmelerdir. Bursa, Eskişehir, Manisa ve İzmir kentleri bunu belirgin bir şekilde yansıtmaktadır.

-Yurdumuzda tarım alanları ile ormanlar arasında özellikle, meyilli sarp yerlerde hayati tampon oluşturan maki örtüsü tahrip edilerek, yerine toprağı koruyabileceği düşünülen, meyve ve zeytinlikler dikilmiş, fakat ekolojik denge kısa sürede bozularak, hem verim alınamamış hemde erozyon gündeme gelmiştir.

-Nüfusun özellikle kırsal nüfusun hızla artması nedeniyle büyük şehirlere göç başlamış ve bu şehirlere gecekondular, kanalizasyon, su, elektrik ve kirlilik gibi bir takım problemler meydana gelmiştir.

- Nüfus ile toprakların yararlanma bakımından bölünüşü arasındaki ilişkinin bir boyutu da, tarımsal işgücünün hala nüfusumuzun %50'den fazlasını oluşturmasıdır. Bu işgücünün yeterli bir şekilde kanalizasyon edilemeyeceği ve artan nüfus ile birlikte tarımsal toprağın parçalanarak azalması tarımsal alandan alınan verimi düşürdüğü gibi gizli işsizlik sorununu da gündeme getirmektedir. Bu nedenle Türkiye'de zaman geçirmeden bir toprak reformu yapılarak, arazi toplulaştırma çalışmaları yoğunlaştırılmalıdır.

Sonuç olarak bu değişim ve dönüşümden kaynaklanan sorunları, bazı önlemler alarak en aza indirmek mümkündür. Yetiştirme mevsiminde yağışın miktar ve dağılımının yetersizliğinden kaynaklanan su noksanının sulama ile karşılanması durumunda, doğal üretim potansiyeli artmakta, güneş enerjisinin en bol olduğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde birkaç ürün alma olasılığı kuvvetlenmektedir. Günümüzde işlenebilir

toprakların sınırına gelindiğine göre, genişletme imkanı yoktur. Bu nedenle, birim alandan daha fazla ürün elde etmek için sulamanın gelişmesi, modern girdilerin kullanılması ve sera tarımının yaygınlaştırılarak üretim potansiyelinin artırılması gerekmektedir.

-Ürün çeşitliliği ile beraber, belli ekonomik değeri olan ürünlere yönelmek ve bu ürünlerin yetiştirilmesinde ihtisaslaşarak ihracatı arttırmak ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayabilir.

-Mevcut ekilebilir toprakların sınırına gelindiğine göre, fazla nüfusu sanayiye çekerek istihdamı arttırmak için, emek-yoğun işletmeler kurmak kaçınılmazdır.

-Ülkemizin doğal koşulları dikkate alınarak, "Tarım Arazi Kullanım Planlaması" yapılmalı, yanlış arazi kullanımından kaynaklanan sorunlar bu yolla en aza indirilmelidir.

-Arazi mülkiyetinde parçalanmayı önlemek tarımsal alandan alınan verimi büyük ölçüde arttıracaktır. Ayrıca çağdaş girdi kullanımının yayılması, görece gelir artışına karşın, geleneksel eksikliklerini sürdüren kırsal kesim, düzenlenecek toplantı ve seminerlerle bilinçlendirilmelidir. Özellikle üreticilerin teşkilatlanması ya da diğer bir deyişle, çeşitli kooperatifler kurması büyük bir gereksinimdir. Üreticinin refahının bireysel faaliyetlerden çok, karşılıklı yardımlaşma ve grup faaliyetlerine bağlı olduğu bilinmektedir. Teknoloji ve tarımsal hizmetlerdeki gelişmeler ile insana olan ihtiyacın azalması ve artan nüfusla birlikte kişi başına düşen toprağın azalması bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Türkiye'de işletmelerin küçük ve dağınık olması bu işletmelerin verimini etkilemektedir. Bu işletmelerin küçük ölçekli sulama ve arazi ıslah çalışmalarının yapılması, ortak makine, girdi kullanımının sağlanması kooperatifler aracılığı ile daha kolay olmaktadır. Ayrıca pazarlama sorunu küçük üreticiler için önem taşımaktadır. Ürünün zamanında bozulmadan pazarlanması, pazar koşullarının denetim altına alınması, gerekli alt yapı tesislerinin yapılması hatta, bu ürünleri işleyebilen endüstrilerin kurulması kooperatifler sayesinde daha çabuk gerçekleşebilir.

-Kırsal kesimde yerleşme birimlerinin dağınıklığı ve toplumsal ya da kamusal hizmetlerin sağlanmasındaki güçlükler de gözardı edilmemelidir. Tarım kesiminde varolan, insan-doğa ve insan-insan ilişkilerine, çağdaş teknoloji kullanımı ve düzensiz gelir artışından doğan karmaşıklıkları da gidermek gerekmektedir.

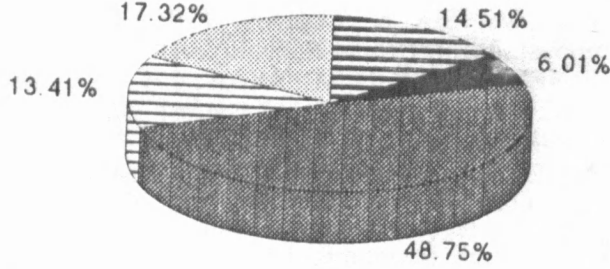
Kaynaklar

- DARKOT, B., 1958. Türkiye İktisadi Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 51.
- ERTUNÇ, K., SÖĞÜT, H., 1981. Sulama Alanlarının Genişletilmesi Olanakları, II. Tarım Kongresi. Tarım Orman Bakanlığı, Ankara, s: 119-135.
- GENÇKAN, M. SADIK., 1985. Çayır-mer'a Kültürü , Amenajmanı Islahı. E.Ü. Ziraat F. Yay no: 483. İzmir, s: 10-20.

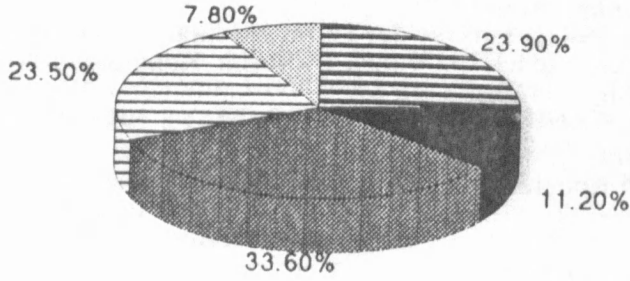
- KÜN, E., GENÇ, B., AKAR, Y., DOĞAN, O., İZGİN, N., 1981. Nadas Alanlarının Azaltılması Olanakları, II. Tarım Kongresi. Tarım Orman Bakanlığı, Ankara, s: 93-116.
- SUN, O., PİRİNÇÇİ, M., IŞIK, N., TURAN, N., 1981. Orman Varlığımız, II. Tarım Kongresi. Tarım Orman Bakanlığı, Ankara, s: 47-54.
- TALİM, M., GÜNEŞ, T., ÇIKIN, A., İNAN, İ.H., BEKTÖRE, N., 1981. Tarımda Teşkilatlanma, II. Tarım Kongresi. Tarım Orman Bakanlığı, Ankara, s: 493-510.
- TUNÇDİLEK, N., 1986. Araziden yararlanmada yene yöntem denemesi için coğrafi gerekçe. İ.Ü. Deniz Bil. ve Coğrafya Ens. Cilt:2. Sayı:3.İstanbul, s: 1-21.
- TÜMERTEKİN, E., 1986-1987. Türkiye'de tarımda yeni gelişmeler. İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü, Sayı: 2. İstanbul, s: 1-34.
- TÜRKİYE ARAZİ VARLIĞI, 1978. Köyİşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Toprak-Su Genel Müdürlüğü, Toprak Etüdleri ve Haritalama Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- USLU, Ş., 1981. Türkiye'de Tarım Alanları ve Ormanlar Arasındaki İlişkilere Genel Bir Bakış, II. Tarım Kongresi, 1981, Tarım Orman Bakanlığı, Ankara, s: 75-89.
- YEĞİN, H., CÂNBOLAT, O., DİZDAR, M. Y., 1981. Toprakların Bugünkü Kullanış Şekline Göre Tarıma Açılabilir Toprak Potansiyeli, II. Tarım Kongresi. Tarım Orman Bakanlığı, Ankara, s: 57-71.

Gözde Emekli

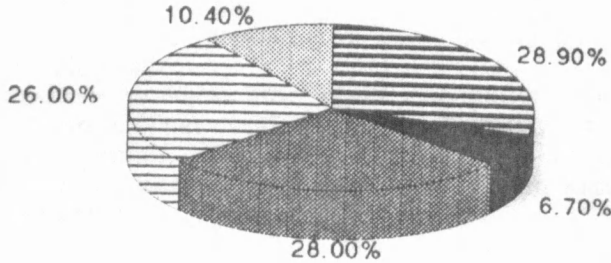
1950

1970

1990

Orman

Ekili-dikili

Ürün getirmeyen

Nadas

Çayır-Mer'a

Şekil 1 : Türkiye topraklarının yararlanma bakımından gösterdiği değişmeler (1950-1970-1990)